

JAARGANG 33 | NUMMER 3 | HERFST 2022

Zoogdier digitaal

ACHTERGRONDINFORMATIE BIJ DE
ARTIKELN VAN HET MAGAZINE

GaiaZOO maakt zich sterk voor de eikelmuis	2
Cameralonderzoek aan een deelpopulatie boomarters	3
Een visie voor het schip	5
Waar blijven onze hazelmuizen in de winter?	8
Otters en mensen vanaf de prehistorie	10
Korte berichten	12
Waarnemingen en overige informatie	13

ZOOGDIER
DIGITAAL

Eikelmuis slapend.
Foto Inez Eijkenboom

SUCCESVOL FOKPROGRAMMA

GaiaZOO maakt zich sterk voor de eikelmuis

TEKST MAURICE LA HAYE

SOORTBESCHRIJVING

[Eikelmuis](#)

REFERENTIES

- 1 **Kuiters R., La Haye M., Beekman J. & Müskens G.** (2018). Nieuw thuis voor de Rijswijkse eikelmuis. Zoogdier, 29 (4): 26-27.

MEDIA

[Muizen uitzetten](#)

MEER WETEN ?

[GaiaZOO en eikelmuisen](#)

CONTACTGEGEVENS AUTEUR

[Maurice La Haye](#)

ZOOGDIER
DIGITAAL

Boommarters.
Foto Jelmer Reyntjes

HOE EEN NIEUWE ONDERZOEKSMETHODE
EEN SCHAT AAN GEGEVENS OPLEVERT

Cameravalonderzoek aan een deelpopulatie boommarters

TEKST VILMAR DIJKSTRA

SOORTBESCHRIJVING

Boommarter

REFERENTIES

1. **Leer P. van der (1992).** *De boommarter op de Imbos.* Huid en Haar 11 (1). p. 15-21. **PDF**

Dijkstra V. (1995). *Het boommarteronderzoek op de Imbosch.* Marterpassen III. p. 37-38. **PDF**

Dijkstra V. & Verhoeven G. (1996). *Het boommarteronderzoek op Hagenau.* Marterpassen IV. p. 49-51. **PDF**

Dijkstra V. (2000). *Het gebruik van boomholten op de Veluwezoom door de boommarter Martes martes.* Lutra 43. p. 171-184.

Dijkstra V. (2003). *Onderzoek op de Veluwezoom, meer boommarters in 2002*. Marterpassen IX. p. 39-42. **PDF**

Dijkstra V. (2005). *Bewoningssporen van de boomarter op de Veluwezoom*. Marterpassen XI. p. 53-57. **PDF**

Dijkstra V. (2006). *Boommarters op de Veluwezoom: ervaringen met de hengcam, het tweede jaar*. Marterpassen XII. p. 44-49. **PDF**

Dijkstra V. (2013). *Over muizen en boommarters, relaties tussen muizenstand en reproductiesucces bij de boomarter*. Marterpassen XIX. p. 59-66. **PDF**

Dijkstra V. (2014). *Boommarters op de Veluwezoom 2013*. Marterpassen XX. p. 19-23. **PDF**

Dijkstra V. (2016). *Boommarters op de Veluwezoom 2014 en 2015*. Marterpassen 22. p. 24-37. **PDF**

Dijkstra V. (2017). *Boommarters op de Veluwezoom in 2016*. Marterpassen 23. p. 24-38. **PDF**

Dijkstra V. (2018a). *Boommarters op de Veluwezoom in 2017*. Marterpassen 24. p. 15-31. **PDF**

Dijkstra V. (2018b). *Boommarters volgen met cameravallen op de Veluwezoom*. Marterpassen 24. p. 94-104. **PDF**

Dijkstra V. (2019). *Steenmarters op en rond de Veluwezoom*. Marterpassen 26. p. 69-74. **PDF**

- 2 **Stubbe M.** (1993). *Martes martes (Linné, 1758) – Baum-, Edelmarder*. In: **Niethammer J. & F. Krapp** (1993). *Handbuch der Säugetiere Europas. Raubsäuger (Teil I)*. p. 374-426.

FIGUREN

Figuur 1. Factoren die in het reproductieonderzoek boommarters op Veluwezoom worden betrokken, of betrokken gaan worden.

Factor	Opmerking
Bodemvruchtbaarheid	2 gebieden: Imbosch (1.275 ha bos) arme zandgrond, Hagenau e.o. (500 ha bos) rijkere lössgrond
Zaadproductie beuk	Belangrijk voor de muizen- en vogelstand
Muizenstand bos/hei	Belangrijke voedselbron, monitoring wordt uitgevoerd met 'lifetraps'
Vogelstand bos/hei	Voedselbron, monitoring wordt uitgevoerd door Sovon (BMP en PTT)
Jongen of niet	Met cameravallen, zo ja, dan nest opsporen d.m.v. sporen bij boomholten
Worpgrootte	Met een camera aan een hengel
Worpgrootte jaar eerder	Kan invloed hebben op worpgrootte jaar later (conditie vrouw)
Leeftijd vrouwen	Met cameravallen, kan van invloed zijn op worpgrootte

Figuur 2. Ligging van de onderzoeksgebieden van de auteur op Veluwezoom (gele gebieden) en het deel waar aanvullend met cameravallen wordt gewerkt (grijs gebied).

Figuur 3. Ontwikkeling in het aantal locaties met cameravallen ten behoeve van het onderzoek naar boommarters op Veluwezoom.

Jaar	Aantal locaties met cameraval
2014	2
2015	2
2016	8
2017	8
2018	10
2019	11
2020	15
2021	25

CONTACTGEGEVENS AUTEUR

Vilmar Dijkstra

ZOOGDIER
DIGITAAL

Otter. Foto Harrie Bosman

HET BELANG VAN EEN NIEUWE AANPAK VOOR HET
KEREN VAN DE BIODIVERSITEITSCRISIS

Een visie voor het schip

TEKST DIEMER VERCAAYE

REFERENTIES

- 1 De 15e **Convention of the Parties** (COP15) die de Convention on Biodiversity (CBD) ondertekenden (zowat alle landen ter wereld, verenigd in de Verenigde Naties), moest in oktober 2020 plaatsvinden, maar werd door de COVID-19 pandemie enkele keren uitgesteld. Een eerste deel vond plaats in oktober 2021 en het tweede en laatste deel is nu gepland voor 5 tot 17 december 2022.
- 2 CBD2020 - **Global Biodiversity Outlook**: Humanity at a crossroads. IPBES 2019 - Global Assessment Report. EMA2020 - EU State of nature report.

FIGUREN

Figuur: Percentage of reported monitoring sites with pesticides exceeding thresholds in surface waters, different sized rivers, lakes and groundwater in European countries, 2013 – 2019

Country	Surface Waters	Rivers, large	Rivers, medium	Rivers, small	Lakes	Groundwater
Austria	13 % (46)	0 % (9)	17 % (23)	22 % (9)	n.d.	5 % (2 009)
Belgium	49 % (97)	0 % (1)	46 % (72)	63 % (19)	n.d.	11 % (397)
Bulgaria	0 % (91)	n.d.	0 % (66)	0 % (20)	0 % (3)	2 % (131)
Croatia	12 % (50)	14 % (14)	5 % (22)	25 % (8)	0 % (4)	8 % (59)
Cyprus	0 % (53)	n.d.	0 % (42)	n.d.	0 % (4)	0 % (83)
Czechia	54 % (610)	n.d.	55 % (521)	43 % (81)	88 % (8)	10 % (655)
Denmark	5 % (19)	n.d.	0 % (4)	25 % (4)	n.d.	5 % (820)
Estonia	6 % (62)	0 % (1)	6 % (36)	29 % (7)	0 % (17)	0 % (150)
Finland	50 % (22)	20 % (5)	69 % (13)	0 % (1)	0 % (2)	n.d.
France	26 % (1 726)	33 % (109)	27 % (1 079)	31 % (317)	4 % (132)	20 % (1 791)
Germany	38 % (256)	53 % (43)	37 % (171)	50 % (16)	9 % (22)	4 % (1 065)
Greece	13 % (233)	29 % (7)	11 % (164)	15 % (26)	13 % (32)	n.d.
Hungary	40 % (5)	0 % (1)	50 % (4)	n.d.	n.d.	n.d.
Iceland	0 % (2)	n.d.	n.d.	n.d.	0 % (1)	n.d.
Ireland	33 % (247)	n.d.	36 % (99)	31 % (35)	28 % (86)	0 % (197)
Italy	49 % (1 996)	n.d.	55 % (750)	39 % (755)	40 % (139)	15 % (3 768)
Latvia	0 % (25)	n.d.	0 % (19)	0 % (1)	0 % (5)	2 % (137)
Lithuania	2 % (51)	n.d.	3 % (31)	0 % (19)	0 % (1)	0 % (39)
Luxembourg	0 % (2)	n.d.	0 % (2)	n.d.	n.d.	n.d.
Netherlands	56 % (114)	45 % (11)	22 % (9)	58 % (26)	62 % (68)	n.d.
Norway	7 % (15)	0 % (3)	0 % (7)	20 % (5)	n.d.	n.d.
Poland	1 % (1 352)	7 % (41)	2 % (272)	0 % (629)	0 % (377)	0 % (309)
Portugal	12 % (100)	33 % (6)	15 % (67)	0 % (19)	0 % (1)	5 % (203)
Romania	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	1 % (139)
Serbia	15 % (79)	0 % (1)	15 % (13)	33 % (9)	7 % (41)	2 % (53)
Slovakia	14 % (36)	50 % (4)	10 % (31)	n.d.	n.d.	39 % (215)
Slovenia	25 % (20)	0 % (1)	18 % (17)	0 % (2)	n.d.	7 % (54)
Spain	13 % (1 991)	n.d.	14 % (955)	10 % (627)	11 % (98)	9 % (1 221)
Sweden	28 % (18)	n.d.	36 % (11)	14 % (7)	n.d.	n.d.
Switzerland	0 % (1)	n.d.	0 % (1)	n.d.	n.d.	8 % (49)
Total	19 % (9 319)	18 % (257)	20 % (4 501)	22 % (2 642)	16 % (1 041)	7 % (13 544)

0 %
 0-10 %
 10-20 %
 20-30 %
 > 30 %
 n.d. No data
 () Total number of reported monitoring sites in time period 2013 to 2019

MEER WETEN?

- [Half-Earth Project](#) - E.O. Wilson Biodiversity Foundation
- [Nieuwe Europese indicator voor pesticiden in oppervlakte- en grondwater](#)
- [Naturalis 2021 - Op weg naar Basiskwaliteit Natuur PDF](#)
- IUCN Green Status
 - [The IUCN Green Status of Species](#)
 - eerste 181 gepubliceerd in juli 2021 - [IUCN's New 'Green Status of Species' Measures Impact of Conservation Action](#)

CONTACTGEGEVENS AUTEUR

Diemer Vercayie

ZOOGDIER
DIGITAAL

Een hazelmuis krijgt een zender om. Foto Pim Lemmers

ZENDERONDERZOEK NAAR OVERWINTERENDE HAZELMUIZEN

Waar blijven onze hazelmuisen in de winter?

TEKST

PIM LEMMERS, TOWI VAN DER PUTTEN, LENNART VONK, QUINT JACE WIEGERINCK, RENÉ KREKELS, GERARD MÜSKENS, DICK BEKKER, MAURICE LA HAYE & RUUD FOPPEN

SOORTBESCHRIJVING

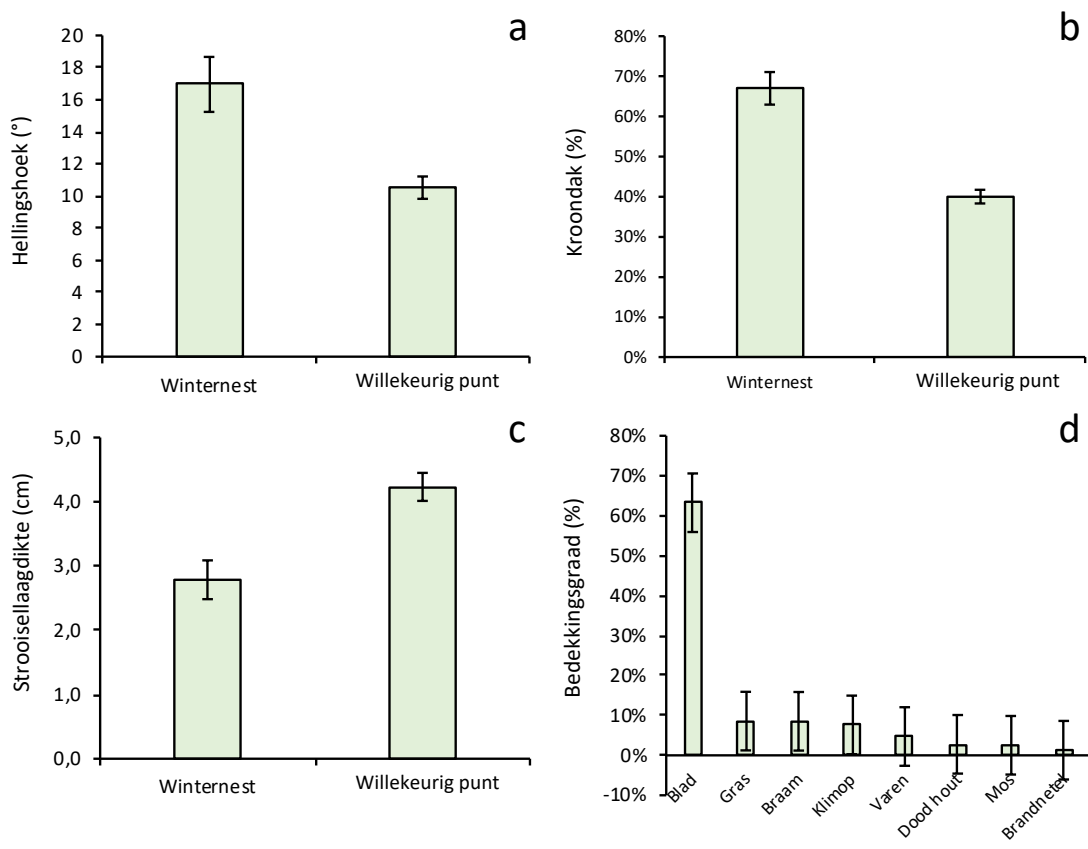
Hazelmuis

VERDER LEZEN

Lemmers P., van der Putten T., Vonk L., Krekels R., Müskens G., Bekker D.L., La Haye M. & Foppen R.P.B. (2022). *Zenderonderzoek hazelmuis 2018-2019. Onderzoek naar najaarsactiviteit en winterverblijfplaatsen*. Natuurbalans - Limes Divergens BV / Zoogdierverseniging, Nijmegen.

FIGUUR

Voorkeuren winternestlocaties hazelmuis. (a) Gemiddelde hellingshoek in graden op de locatie van winternesten en op willekeurig gekozen plekken verschilt significant. (b) Gemiddelde dichtheid van het kroondak (%) op de locatie van de winternesten en op willekeurig gekozen plekken verschilt significant. (c) Gemiddelde dikte van de strooisellaag (cm) op de locatie van winternesten en op willekeurig gekozen plekken is niet significant verschillend. (d) Gemiddelde bedekkingsgraad (%) van planten en plantenmateriaal op de winternestlocaties. Alle foutbalken tonen de standaardfouten van het gemiddelde.

CONTACTGEGEVENS AUTEURS

Pim Lemmers
René Krekels

ZOOGDIER
DIGITAAL

Otters. Foto Johann Prescher

VAN JACHTBUIT EN SCHADELIJK WILD TOT
AMBASSADEUR VAN SCHOON WATER

Otters en mensen vanaf de prehistorie

TEKST JØRN ZEILER

SOORTBESCHRIJVING

Otter

REFERENTIES

1. **Wijngaarden-Bakker L.H. van, Cavallo C., Van Kolfschoten T., Maliepaard C.H. & Oversteegen J.F.S.** (2001). *Zoogdieren, vogels, reptielen*. In: Kooijmans L.P.L (red.) (2001). *Archeologie in de Betuweroute: Hardinxveld-Giessendam Polderweg: een mesolithisch jachtkamp in het rivierengebied (5500-5000 v.Chr.)*. Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 83). p. 181-242.

Zeiler J.T. (1997). *Hunting, fowling and stock-breeding at Neolithic sites in the western and central Netherlands*. Academisch proefschrift RU Groningen. **PDF**

2. **Trolle-Lassen T.** (1987). *Human exploitation of fur animals in Mesolithic Denmark: a case study*. *Archaeozoologia* 1(2), 85-102. **PDF**

3. Blijkens de informatie in de archeozoologische database *BoneInfo*; gegevens tot 2012.
4. **Hees L.M.A. van, Esser E., Hoogendijk T., Van Neer W., Wouters W., Zeiler J.T. & Prummel W.** (in prep.). *The luxurious lives of lords and ladies. Animal remains and their spatial distribution at Huis ter Kleef, one of the most thoroughly excavated castles in the Netherlands (1250-1573).*
5. De Grossi Mazzorin & Minniti zeggen hierover: 'The otter, was therefore considered along with the beaver as part of the class of Aquatilia and was allowed on days of abstinence from meat.' **De Grossi Mazzorin J. & Minniti C.** (1999). *Diet and religious practices: the example of two monastic orders in Rome between the XVIth and XVIIIth centuries.* Anthropozoologica 36 & 39. p. 33-50. **PDF**
6. **Swaen A.E.H.** (1948). *Jacht-Bedryff* (naar het handschrift van Cornelis Jacobsz. van Heenvliet, 1639 in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage), Leiden. **Inkijxemplaar Google Books**
7. **Hartog E. den** (2005). *Dieren in en rond de kastelen Teylingen en Brederode.* Kastelenstichting Holland en Zeeland, Haarlem.
8. **Schlegel H.** (1862). *De dieren van Nederland. Gewervelde dieren. Zoogdieren: i-viii,* Utrecht, 1-133., geciteerd in **Clason A.T.** (1984). Enkele subfossiele vondsten van de otter *Lutra lutra* in Nederland. *Lutra* 27, 19-24.
9. **Rijk J.H. de** (1988). *Wildbeheer in het verleden.* De Levende Natuur 89 (3). p. 89-94. **PDF**
10. **Bekker H., Kalden C. & Walter J.** (2021). *De otter: van uitsterven tot herintroductie.* *Zoogdier* 32 (4), 20-23.
11. **Kuiters L., De Groot A., Lammertsma D., Jansman H., Bovenschen J., Laar M. & Niewold F.** (2019). *Terug van weggeweest: de otter in Nederland.* De Levende Natuur 120 (6). p. 241-244. **PDF**

MEER WETEN?

Geologie van Nederland – *Lutra lutra*

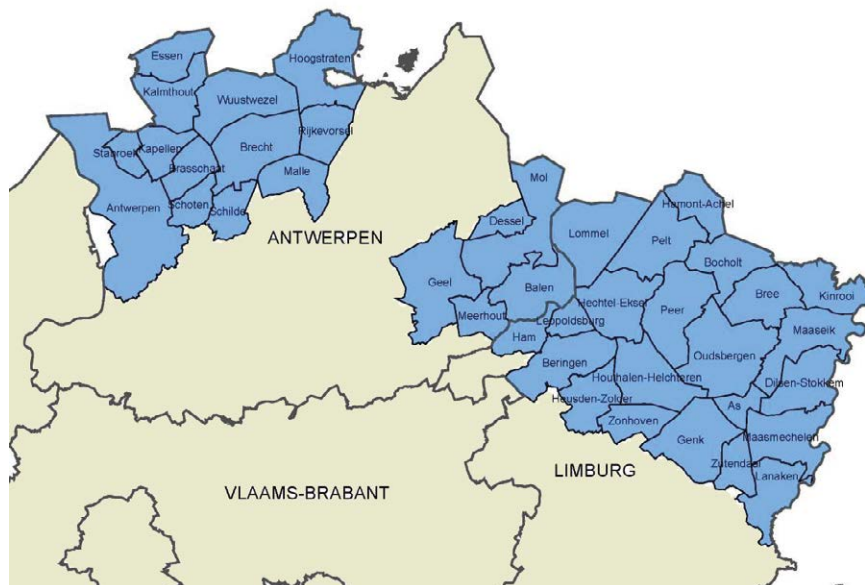

ZOOGDIER
DIGITAAL

KORTE BERICHTEN

- **Verbod op nachtelijke robotmaaiers** – lees meer over egels en robotmaaiers bij [Natuurpunt](#) en de [Zoogdiervereniging](#)
- **Webinar Goudjakhals** – inschrijven bij [Vogelbescherming Vlaanderen](#)
- **Natuurpunt brengt knelpunten voor (zoog)dieren in kaart** – verkeerslactoffers melden via [Waarnemingen.be](#) of [Dieren onder de wielen](#)
- **Egelstraten en egelwegels voor ... egels** – [hoe word je een Egelstraat?](#)
- **Risicozone wolf uitgebreid** – lees het [advies van het INBO over de uitbreiding van de risicozone voor wolvenschade](#)

Figuur. Gemeenten met het hoogste risico op schade door wolf in Vlaanderen.
Kaart: 05/2022

- **Dialogo toekomst wolf** – [lees het rapport](#) (IFAW)
- **Wegens succes gesloten** – [Life & Nature centrum de RietNymf](#)
- **Speciale voorvertoning film Wolf** – [bekijk de trailer](#) (FilmVandaag) en [reserveer je ticket voor de voorvertoning](#)
- **Kirsten's nieuwe boek** – [inkijkexemplaar](#) (Bol.com)
- **Eikelmuis op TV** – [bekijk de uitzending](#)

ZOOGDIER
DIGITAAL

WAARNEMINGEN

- **Bultrug voor de Nederlandse kust** – [bekijk de beelden](#) (NOS)
- **Nieuwe kraamverblijven kleine dwergvleermuis gevonden** – [lees ook over de eerdere vondst van een kraamkolonie](#)
- **Wolf in Oost-Vlaanderen bevestigd** – [meer weten](#) (VRT NWS)
- **Oog in oog met bultrug** – [beelden van de walvis en foto's van de ontmoeting van Yves Depoorter met het dier](#) (VRT NWS)

OVERIGE INFORMATIE

- **WERKVELDWERK - Het succes van het Wolvenmeldpunt** - ccontacteer het [Wolvenmeldpunt](#)
- **Boekbespreking 'Bat Roosts in Rock'** - *A Guide to Identification and Assessment for Climbers, Cavers & Ecology Professionals*, Pelagic Publishing – **Google preview**